

УДК 342.951:351.82

ІНСТИТУЦІЙНІ СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ЇХ СТВОРЕННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Андрій ЧОРНОУС,

аспірант кафедри адміністративного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблемні питання створення та функціонування інституційних складових національної інформаційної інфраструктури. Досліджено стан та перспективи розвитку правового забезпечення діяльності інституційних складових ІІІ: провайдерів, операторів, обчислювальних центрів та інформаційних агенцій в Україні. Запропоновано нові дієві шляхи удосконалення українського законодавства з питань створення та функціонування інституційних складових національної інформаційної інфраструктури України.

Ключові слова: інформаційна інфраструктура, інституційні складові, провайдери, оператори, інформаційні агенції, обчислювальні центри, реформи законодавства.

INSTITUTIONAL COMPONENTS OF THE NATIONAL INFORMATION INFRASTRUCTURE: THEIR CREATION AND LEGAL REGULATION

Andrii CHORNOUS,

Postgraduate Student at the Department of Administrative Law Department of the Faculty of Law
of Kyiv National University named after Taras Shevchenko

SUMMARY

The article deals with the problematic issues of the creation and functioning of the institutional components of the national information infrastructure. The state and prospects of development of legal support of activity of institutional components of III: providers, operators, computing centers and information agencies in Ukraine are explored. New effective ways of improvement of the Ukrainian legislation on creation and functioning of the institutional components of the national information infrastructure of Ukraine are proposed.

Key words: information infrastructure, institutional components, providers, operators, information agencies, computing centers, legislative reforms.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми обумовлена тим, що з плином часу та значним прогресивним розвитком сучасних технологій, зокрема й поширення мережі Інтернет, все частіше виникає питання правового регулювання діяльності суб'єктів з надання послуг у цій сфері. Провайдери та оператори займають чільне місце на ринку надання послуг, адже інтернет-середовище з кожним днем налічує все більше користувачів.

Нині мережа Інтернет стала значним фактором соціального, культурного і освітнього розвитку людства, надаючи при цьому нові можливості як державним органам, так і пересічним громадянам та працівникам освіти, усуваючи наявні бар'єри на шляху до активного створення і наступного поширення матеріалів, пропонуючи загальний доступ до нових джерел цифрової інформації, кількість яких невинно збільшується.

Такі можливості, а саме надання і передача значних за розмірами обсягів інформації; інтенсивне онлайн спілкування між людьми не лише у межах своєї країни, а й між жителями різних держав; можливість індивідуального самовираження шляхом створення й відкриття власних веб-сайтів та персональних сторінок у соціальних мережах, у переважній більшості випадків використовуються у законних ділових та приватних цілях.

Чинна система нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини в Україні, характеризується своєю багаторівневістю та впливом на суб'єктів приватного та публічного права. Відтак, одним з пріоритетних завдань держави має бути узагальнення та вдосконалення

відповідного нормативно-правового масиву, при чому насамперед – у частині відносин, що мають публічно-правовий характер. У протилежному випадку, тобто у випадку відсутності ефективно діючої та нормативно врегульованої ІІІ, інформаційне забезпечення органів публічної адміністрації України й надалі залишатиметься на незадовільному рівні [1, с. 172].

Метою запропонованого наукового дослідження є визначення наявних в Україні перспектив подальшого розвитку правового регулювання діяльності провайдерів, операторів, центрів обліку та інформаційних агентств як інституційних складових національної інформаційної інфраструктури у глобальній мережі Інтернет.

Завданням статті є проведення системного аналізу процесу створення та діяльності інституційних складових національної інформаційної інфраструктури, їх значення та стан правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. З появою цивілізованого суспільства роль інформації та інформаційних технологій у житті людства стає дедалі більшою. Все частіше з'являється необхідність вивчення та розуміння вже не тільки відомого (наприклад, законів природи), а й поняття та цінностей людського суспільства загалом (літератури, мистецтва, архітектури тощо). Як зазначає Г. Агафонова у своїй роботі «Роль інтернету у побудові інформаційного суспільства»: «...у першій половині ХХІ століття, роль інформації у житті людини є визначальною – чим більше навичок і знань вона має, тим вище цінується як фахівець і співробітник, тим більшу вагу має у суспільстві» [1, с. 198].

Передумовами формування прогресивного національного інформаційного суспільства та ефективного впровадження електронного урядування (е-урядування) в Україні є сучасне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів публічної адміністрації, організація системи національних електронних інформаційних ресурсів, створення нової та вдосконалення чинної нормативно-правової бази у сфері інформатизації та гармонізація стандартів на ІТ-продукцію та ІТ-послуги зі стандартами ЄС [5, с. 126].

Формування, зберігання, розвиток та поширення інформаційних ресурсів (зокрема, національних) відбувається у межах інформаційних інфраструктур, а тому питання правового регулювання інституційних складових національної інформаційної інфраструктури України, їх створення та використання постали як одні з першочергових.

Так, структурна схема національної інформаційної інфраструктури (далі – НІІ) містить наступні елементи:

- інформаційні ресурси (власне інформація);
- засоби зв'язку та телекомунікацій (мережі телекомунікацій, лінії та засоби зв'язку);
- інституційні складові НІІ (суб'єкти інформаційних послуг, що здійснюють пошук, збір, обробку, зберігання, передачу та поширення інформації);
- регуляторно-правова система забезпечення функціонування НІІ;
- автоматизовані інформаційні системи (організаційно-технічні системи, в яких реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів) [6];

– систему підготовки кадрів із забезпечення НІІ [3, с. 218].

У межах дослідження, проведеного під час написання даної статті, автором проаналізовані інституційні складові НІІ, тобто ті інституції (суб'єкти інформаційних правовідносин), які здійснюють обробку та зберігання інформаційних ресурсів.

Щодо законодавчого визначення суб'єктів інформаційних відносин, то згідно зі статтею 4 Закону України «Про інформацію» останніми є фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень, а об'єктом інформаційних відносин виступає інформація [8, ст. 4].

Д. Ю. Шпенюв у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що суб'єкти інформаційного права є сторонами інформаційних правовідносин та носіями взаємних прав і обов'язків, закріплених інформаційно-правовими нормами. При цьому такі суб'єкти можуть бути індивідуальними (фізичні особи) або колективними (юридичні особи, у тому числі органи публічної адміністрації) [12, с. 13].

При цьому до складу інституційних складових (суб'єктів) НІІ варто віднести:

– Органи державної влади та місцевого самоврядування (публічної адміністрації), які надають інформаційні (електронні) послуги фізичним або юридичним особам (послуги надаються на власних веб-сайтах вказаних органів, Єдиному державному порталі адміністративних послуг, Порталі державних послуг iGov або на інших платформах);

– оператори та провайдери з надання інформаційно-телекомунікаційних послуг (компанії, що надають послуги з транспортування інформації як кінцевим користувачам мережі, так і іншим мережевим операторам, забезпечуючи їх транзитною можливістю з передачі трафіку через свої мережі);

– місцеві або центральні інформаційно-обчислювальні центри, які надають послуги інформаційно-обчислювальні послуги підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, а також органам публічної адміністрації;

– інформаційні агенції (агентства) є юридичними особами, діяльність яких спрямована на збір, обробку та поширення інформації у засобах масової інформації.

Щодо органів публічної адміністрації як спеціальних інституцій НІІ, то, по-перше, варто зазначити, що станом на 23 липня 2018 року до Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади підключено 620 органів публічної адміністрації, підприємств та організацій (зокрема, підключено Адміністрацію Президента України, Кабінет Міністрів України, Апарат Верховної Ради України, усі міністерства, 80% інших центральних органів виконавчої влади тощо) [10].

У той же час, попри подібну позитивну статистику, для забезпечення повноцінного функціонування системи електронної взаємодії органів публічної адміністрації необхідним є завершення процесу впровадження електронного документообігу. У той же час, попри доволі високі показники рівня інформатизації центральних органів виконавчої влади, органи державної та місцевої влади у регіонах не мають повноцінно функціонуючої системи електронного документообігу. Відтак, особлива увага держави насамперед має бути приділена комплексному впровадженню інструментів е-урядування в органах місцевого самоврядування.

Наступними інституціями НІІ, які надають інформаційно-телекомунікаційні послуги, Закон України «Про телекомунікації» визначає операторів та провайдерів інформаційно-телекомунікаційних послуг [9, ст. 1].

Так, провайдером телекомунікацій є суб'єкт, що наділений безпосереднім правом на здійснення власної діяльності у сфері телекомунікацій, проте без відповідного права на різного роду технічне обслуговування чи будь-яку експлуатацію інформаційно-телекомунікаційних мереж, та надання у користування каналів електрозв'язку. Для здійснення своєї діяльності провайдер не зобов'язаний отримувати ліцензію, і може вільно надавати послуги доступу до мережі Інтернет шляхом встановлення власного технічного забезпечення.

На відміну від провайдера, оператор інформаційно-телекомунікаційних послуг – це суб'єкт господарювання, що має право на здійснення відповідної діяльності в інформаційно-телекомунікаційній сфері з наданим йому переважним правом на технічне обслуговування, ремонт та використання інформаційно-телекомунікаційних мереж. Для здійснення такого роду діяльності оператор зобов'язаний отримати відповідну ліцензію.

Згідно з чинними нормативно-правовими актами українського законодавства суб'єкт господарювання зобов'язаний одержати ліцензію на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж у випадку бажання бути оператором телекомунікацій. Провайдер телекомунікаційних мереж, хоч і має право провадити свою діяльність без відповідної ліцензії, у той же час зобов'язаний укласти відповідний договір на обслуговування мережі з оператором телекомунікацій, який має ліцензію на обслуговування відповідної мережі у тому ж населеному пункті, в якому надає свої послуги провайдер. Виходячи із вищезазначеного стає зрозумілим, що оператори та провайдери у своїй діяльності є взаємозалежними суб'єктами з надання телекомунікаційних послуг.

Проаналізувавши низку нормативно-правових актів, визначено, що провайдер інформаційних телекомунікацій має право на наступне:

– здійснення діяльності у сфері телекомунікацій відповідно до законодавства (зокрема Закону України «Про телекомунікації»), «Про радіочастотний ресурс України», Постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (далі – НКРЗІ) «Про порядок ведення реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій та визнання таким, що втратило чинність, рішення НКРЗІ від 11 листопада 2010 року № 514» та Постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про

затвердження Правил надання та одержання телекомунікаційних послуг»;

– встановлення певних тарифів на телекомунікаційні послуги, що надаються, крім тих послуг, тарифи на які регулюються лише державою відповідно до чинного законодавства;

– скорочення вже наявного переліку або припинення надання активних телекомунікаційних послуг споживачам, які порушують встановлені правила надання та отримання телекомунікаційних послуг, а також мають право на відключення встановленого обладнання активного споживача, якщо вона не має виданого в установленому законодавством порядку відповідного документа, що є підставою вважати, що діяльність провайдерів відповідає всім вимогам нормативних актів у сфері інформаційних телекомунікацій, у порядку, визначеному цими правилами;

– відключення діючого абонента на підставі рішення суду від кінцевого обладнання, якщо воно використовується недобросовісним абонентом для вчинення протиправних, злочинних дій або дій, що загрожують інтересам національної безпеки (наприклад, дії щодо попередження кібератак);

– встановлення власного телекомунікаційного обладнання у приміщеннях, що належать їм на правах законного найму (оренди), з дозволу власника такого приміщення;

– провайдері інформаційно-телекомунікаційних мереж також мають право на підключення засобів телекомунікацій до телекомунікаційних мереж загального користування відповідно до норм чинного законодавства, а також інші права, передбачені законодавством України та договорами про надання інформаційно-телекомунікаційних послуг;

– припинення власної діяльності у сфері телекомунікацій відповідно до норм чинного законодавства.

Беручи до уваги те, що згідно з чинним українським законодавством провайдері телекомунікацій здійснюють свою безпосередню діяльність у сфері телекомунікацій на підставі укладеного з оператором телекомунікацій відповідного договору та за наявності копії ліцензії такого оператора на відповідний вид діяльності у випадках, передбачених законодавством, варто зазначити й ряд певних обов'язків, що виникають перед провайдерами. Відтак, провайдері з надання інформаційно-телекомунікаційних послуг зобов'язані:

– надавати телекомунікаційні послуги із затвердженими показниками якості (не погіршуючи їх);

– надавати споживачам достатню й вичерпну інформацію, необхідну для укладення договору, а також повну інформацію щодо телекомунікаційних послуг, які надає провайдер;

– вести точний і «прозорий» облік телекомунікаційних послуг, які надаються споживачу провайдером;

– забезпечувати правильність надання та застосування встановлених тарифів;

– зберігати відповідні записи про надані активному споживачу інформаційно-телекомунікаційні послуги протягом строку позовної давності (визначеного відповідним законом) та надавати інформацію про надані інформаційно-телекомунікаційні послуги у порядку, встановленому чинним законодавством;

– у жодному разі не приводити своїми діями до порушень правил добросовісної конкуренції на існуючому ринку телекомунікацій;

– своєчасно та повно надавати Центральному органу виконавчої влади у галузі зв'язку (далі – ЦОВЗ) та НКРЗІ звіти та інформацію відповідно до закону;

– оприлюднювати існуючі дійсні тарифи на телекомунікаційні послуги, не пізніше ніж за сім календарних днів до їх безпосереднього введення у дію;

– попереджати споживачів про ймовірне скорочення переліку телекомунікаційних послуг чи відключення їх кінцевого обладнання у випадках і порядку, передбачених правилами надання і отримання таких послуг;

– також виконувати інші обов'язки відповідно до законодавства України.

Ще одним структурним елементом, що входить до складу інституційних складових національної інформаційної інфраструктури, є інформаційно-обчислювальні центри.

Інформаційно-обчислювальний центр (далі – ІОЦ) – це підрозділ, організація, або, у більш вузькому розумінні, комплекс приміщень, призначених для розміщення комп'ютерних систем і допоміжного обладнання для збору, обробки та використання інформації. Інформаційно-обчислювальні центри створюються здебільшого на базі університетів та їх відокремлених підрозділів. ІОЦ призначений для забезпечення організації доступу до інформаційних ресурсів мережі Інтернет, програмного та технічного забезпечення наукової діяльності. Правове регулювання інформаційно-обчислювальних центрів здійснюється локальними актами.

Варто також зазначити, що чільне місце у системі інституційних складових національної інформаційної інфраструктури займають саме інформаційні агентства. У процесі становлення інформаційно-телекомунікаційних систем на національному й світовому рівнях між джерелами інформації та її активними розповсюджувачами з'явилися посередники. Такими посередниками стали саме інформаційні агентства.

Інформаційні агентства – це установи та організації, що пройшли реєстрацію у встановленому законом порядку. Це юридичні особи, владні суб'єкти інформаційної діяльності, що провадять свою діяльність з метою надання інформаційних послуг.

У свою чергу в Україні представництво інформаційного агентства – це установа, зареєстрована належним чином в Україні відповідно до норм чинного законодавства як суб'єкт інформаційної діяльності, що безпосередньо представляє в Україні державне або приватне інформаційне агентство, зареєстроване як юридична особа згідно з чинним законодавством відповідної країни, і яке здійснює свою діяльність в Україні саме у сфері інформації відповідно до чинного Закону України «Про інформацію» [8] та Закону України «Про інформаційні агентства» [7].

Окремо слід приділити увагу питанню щодо розділення інформаційних агентств на світові та національні. Відтак, роботу інформаційних агентств із вже наявним інформаційним продуктом на ринку медіа-послуг варто розглядати залежно від типу інформаційного агентства. Так, світові інформаційні агентства володіють так званім «виключним (єдиним) правом використання» ринку новин на закріпленій за кожним агентством відповідній території. Свого часу введені обмеження у масштабах діяльності національних агентств сприяли встановленню неоднакових відносин між світовими і національними інформаційними агентствами [4].

У розрізі даної теми слід погодитися з думкою О. Гарматій, яка в одній зі своїх робіт зазначає, що на сьогодні в Україні та світі спостерігається своєрідний агентський бум, адже кількість та світове значення діяльності інформаційних агентств невинно зростають [2, с. 344]. Зважаючи на зазначене, дослідження основних принципів і особливостей поширення інформації – це, без сумніву, внесок у визначення вектору подальшого розвитку людства. Звідси й випливає очевидна актуальність вивчення процесу й засад діяльності інформаційних агентств. Більш того, в умовах інформаційного суспільства, що невинно роз-

вивається значущість поширення інформації, чим власне і займаються інформаційні агентства, буде тільки зростати, а відтак, і значно зростає інтерес до питань правового регулювання діяльності інформаційних агентств.

Слід також наголосити, що саме створення та формування нових типів попиту на інформацію спричинило такі кардинальні зміни інформаційних послуг серед інформаційних агентств, які отримали багато якісних ознак, властивих продукції так званих «нових медіа». А враховуючи те, що визначальною характерною ознакою сучасних новинних продуктів і послуг інформаційних агентств є «пакетне» надання графічної, текстової і звукової інформації у новому цифровому стандарті й інтерактивність у режимі реального часу (он-лайн), питання правового регулювання створення та функціонування інституційних складових національної інформаційної інфраструктури є вкрай важливим.

Сьогодні головними методами та дієвими засобами забезпечення правового регулювання суспільних відносин, що виникають з питань використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, є приватно-правовий та публічно-правовий методи (метод правової рівності сторін), позитивне (дозвільне) зобов'язання та дозвіл, адже саме вони є засобами юридичного стимулювання належної поведінки всіх учасників вищезазначених суспільних відносин.

Як свідчить практика, властивим аспектом діяльності саме українських інформаційних агентств є їх значна територіальна обмеженість. Мова йде про певні інформаційні агентства, які подають інформацію про Україну в їх філіали, які також обмежені територіальними кордонами нашої держави. А відтак, можна зі впевненістю стверджувати, що маючи досить розвинену інформаційну сферу, український інформаційний медіа-простір все ж не досягає рівня європейського забезпечення інформаційного простору, який на противагу українському не є територіально обмеженим.

Висновки. Проаналізувавши спектр правового регулювання процесу створення та діяльності інституційних складових національної інформаційної інфраструктури України у рамках чинного законодавства, можна стверджувати, що рівень правового забезпечення діяльності суб'єктів з надання інформаційно-телекомунікаційних послуг потребує постійного вдосконалення, враховуючи швидкоплинність та змінюваність інформаційних процесів на світовому й національному рівнях.

Правовідносини, що виникають у віртуальному середовищі, є свого роду виявом юридичної форми взаємодії між собою користувачів мережі Інтернет з приводу обміну інформацією різного роду та характеру. Вони мають вольовий характер та у сукупності складаються з комплексу відносних та абсолютних, охоронних і регулятивних правовідносин. Слід також зазначити, що багато науковців відносять у глобальній мережі Інтернет визначають як інформаційні відносини, а це дає змогу констатувати, що відносини у мережі Інтернет є різновидом саме інформаційних відносин.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері повинні бути спрямовані на комплексне опрацювання найактуальніших аспектів діяльності інституційних складових національної інформаційної інфраструктури. Зокрема визначення функціональної ролі провайдерів, операторів, обчислювальних центрів та інформаційних агентств у системі засобів масової інформації, особливості їх взаємодії між собою та з іншими медіа.

Список використаної літератури:

1. Агафонова Г. Роль Інтернету у побудові інформаційного суспільства. Український науковий журнал «Освіта регіону». 2013. № 4. С. 198-203.
2. Гарматій О. Інформаційні агентства як об'єкт сучасних праць українських та зарубіжних дослідників. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2015. Вип. 5. С. 334-347.
3. Нестеренко О. В. Проблеми формування національної інформаційної інфраструктури та забезпечення її безпеки. Реєстрація, зберігання і обробка даних. 2014. Т. 12. № 2. С. 216-226.
4. Пантелеймонов О. С. Діяльність інформаційних агентств світу в умовах формування глобального комунікаційного простору: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія». К., 2013. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/1539>
5. Приймак Ю. Ю. Розвиток електронного урядування в Україні: організація національних електронних інформаційних ресурсів. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. № 4. С. 126-133.
6. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України: офіційне видання від 05.07.1994 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 31, Ст. 286. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>
7. Про інформаційні агентства: Закон України: офіційне видання від 21.05.2015 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 13. Ст. 83. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/95-вр>
8. Про інформацію: Закон України: офіційне видання від 01.01.2017 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48. Ст. 650. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
9. Про телекомунікації: Закон України: офіційне видання від 18.12.2017 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 12. Ст. 15. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>
10. СЕВОВВ. Перелік організацій, підключених до Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади версія 2.0 станом на 25.07.18. Державне підприємство Державний центр інформаційних ресурсів України. URL: <http://dir.gov.ua/systema-elektronnoyi-vzayemodiyi-organ/koristuvachi-sev-ovv>
11. Соснін О. В. Місце інформаційної діяльності в інноваційній моделі розвитку економіки України. Стратегічна панорама. 2004. № 1. С. 170-176.
12. Шпенюв Д. Ю. Інформаційні правовідносини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ. 2012. 19 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Чорноус Андрій Геннадійович – аспірант кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Chornous Andrii Hennadiiovych – Postgraduate Student at the Department of Administrative Law Department of the Faculty of Law of Kyiv National University named after Taras Shevchenko

chornous77@gmail.com